

PREZENȚA LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU PE MELEAGURI BUZOIENE

autoare: prof. Ecaterina Chifu

Județul Buzău numit și „România Mică” deoarece posedă toate caracteristicile și toate formele de relief ale României Mari, este un spațiu de mare importanță culturală, geografică, istorică și economică, fiindcă aici s-au remarcat multe personalități, aici s-au succedat multe evenimente ce s-au înscris în cartea de aur a istoriei poporului român. În tezaurul trecutului se distinge, printre altele, personalitatea lui Constantin Brâncoveanu(1688-1714) care a reușit să ridice împreună cu unchiul său, Marele Spătar Mihail Cantacuzino, la Râmnicu Sărat, la granița cu Moldova a Țării Românești, un frumos lăcaș de cult, peste vechea fortăreață a orașului. „o mănăstire mare și cuvioasă cu chilii de piatră și cetate împrejur”(Radu Greceanu „*Cronici brâncovenești*”).

Textul continuă astfel: „PREA ÎNALTUL și blagoslovitul Domn, Io Constantin B.B. Brâncoveanu Basarab Voevod ...” și confirmă că a ridicat acest sfânt locaș închinat Muntelui Sinai, că și Spătarul Mihail Cantacuzino a contribuit cu bani la finalizarea lui, alături de familia domnitoare.

Țara Românească era înconjurată de cele trei mari imperii: rusesc, otoman, habsburgic, iar vremurile erau tulburi, măcinate de lupte pentru dominație teritorială.

De aceea, vrednicul domnitor Constantin Brâncoveanu a adunat avere, ca, la nevoie, să poată înzestra o armată care să apere pământul străbun.

În anul 1589, Constantin Brâncoveanu și boierii din sfatul domnesc se retrag la Buzău, din cauza vremurilor tulburi prin care trecea Țara Românească, țară cu populație ce avea ca mijloc de comunicare limbă română, moștenită din veac în veac.

În jurul Buzăului, domnitorul avea multe proprietăți la Zorești, Merei, Monteoru, Breaza, mai ales podgorii al căror vin era comercializat și foarte apreciat chiar și în Italia. La Sărata Neculești vinul era păstrat în pivnițele de piatră. de atunci datează drumul vinului în ținutul Buzăului.

La Buzău, marele voievod Constantin Brâncoveanu construiește o locuință cu pivnițe boltite în arc ogival, pe ruinele căreia s-a înălțat, mai târziu, Palatul Episcopal actual, care impresionează și azi prin stilul său brâncovenesc, prin scara frumos ornamentată.

Pentru a-și proteja familia, Constantin Brâncoveanu amenajează casa domnească la Mănăstirea-cetate Bradu, din actuală comună Tisău, ctitoria Doamnei Neaga, mănăstire întărită cu zid înalt de piatră, cu un bastion rotund, cu creneluri, de la colțul sudicm zid care s-a refăcut și s-a păstrat până astăzi. Locul a fost bine ales, căci acolo Valea Nișcovului se îngusta mult, între dealul Istrița și dealul Ciolanu, acoperite de păduri nesfârșite. Mănăstirea a fost cercetată de arheologi și acolo s-au găsit 1500 de monede de argint și s-a descoperit un tunel ce lega mănăstirea de Viperești, localitatea aflată la 20 de km, situată pe DN 10 care leagă Buzăul de Brașov, un loc unde circula legenda despre fetele Doamnei Neaga care, pentru a scăpa de turci, s-au aruncat cu zestre cu tot într-o fântână, fapt ce a dus la disperarea mamei lor.

De la Bradu se ajungea mai ușor în zona de câmpie, la Buzău, la Dunăre și mare. Este regretabil că mai sunt și azi căutători ai comorilor lui Constantin Brâncoveanu și de multe ori deteriorează operele sale valoroase în acest scop.

Istoricul Nicolae Iorga afirma, cu prilejul declarării ca monument istoric al așezământului brâncovenesc, Biserica și Palatul Domnesc din Râmnicu Sărat: „Vatră de tradiție românească, aici, la Cotul Carpaților s-a distilat și așezat formula cea mai trainică a limbii române”(„Istoria Românilor”).

D-l G-ral brig. rz Neculai I. Staicu-Buciumeni, în cartea *„Biserica Adormirea Maicii Domnului, Râmnicu Sărat, ctitorie a lui C. Basarab Brâncoveanu Voievod”* (Ed. „Făt-Frumos” 2006, Buc.) face o vastă și documentată prezentare a acestui monument aflat în patrimoniul cultural național. La pagina 4, apare o fotografie a pisaniei cu litere chirilice și la pagina 5 este scris textul pisaniei acestei opere de artă în care se precizează că are ca hram/praznic „Adormirea de Dumnezeu Născătoarei Stăpânei Noastre Fecioarei Maria”. Zidurile bisericii sunt groase de 1,25 m, iar ferestrele sunt foarte înguste, situate foarte sus, în pronaos și naos. Turla bisericii este înaltă, rotundă în interior. Nu doar din rațiuni economice (faptul că posedea multe moșii și podgorii în zona Buzăului) ci și politice (aici fiind zona de confluență a drumurilor ce legau cele trei țări române) dar mai ales din motive de ordin spiritual ce țin de întărirea credinței creștine pe aceste meleaguri, Constantin Brâncoveanu a înălțat această mănăstire cu chilii de piatră pentru călugări și ziduri de cărămidă groase de 95 de cm și înalte de 8 m, prevăzute cu turnuri pătrate sau octogonale la colțuri și pe două laturi, cu drum de strajă pe metreze, devenind loc de „apărare și scăpare” al populației din jur, în vremuri de răstriașe. Mai mult, această catedrală avea tuneluri cu pereții din cărămidă arsă ce permiteau ieșirea populației înspre zonele împădurite din Munți Buzăului și Vrancei, dacă această mănăstire cetate era atacată, dovedind că voievodul era un bun strateg. Exista și un tunel ce lega palatul brâncovenesc de biserică. Acest ansamblu monahal a fost închinat Bisericii „Mântuitorului Iisus Hristos” Mănăstirii Sfânta Ecaterina, de pe Muntele Sinai, mănăstire vizitată de Stolnicul Mihail Cantacuzino în anul 1690, care a fost impresionat de sărăcia în care se zbăteau călugării de acolo și, fiind bogat, mai ales după ce a început exploatarea sării de la Slănic, a contribuit la ridicarea acestui lăcaș de cult care era asemănătoare cu biserica Colțea din București, cu biserica Mănăstirii Hurezu. Mănăstirea de la Râmnicu Sărat a fost înzestrată cu moșii de mulți binevoitori, unii retrași la mănăstire, cum reiese din actul de danie, având o mare suprafață de pământ (pădurii, podgorii, teren agricol, Balta Amara, chiar locuri nedestelenite) în zona de deal și câmpie, însumând 6.000 de ha. Conform actului de constituire, redactat în cancelaria lui Constantin Brâncoveanu, în anul 1700, acele terenuri au fost menționate ca achiziționate cu acte în regulă, de diferite persoane, cu martori, precizându-se suprafața și suma plătită. Este posibil, ca în spatele acestor tranzacții să fie de fapt domnitorul, care a ridicat mănăstire ortodoxă, într-un oraș unde se practica religia catolică. Cei doi ctitori apar în acel act de enumerare a proprietăților, ei achiziționând podgorii din dealul „Jădenilor” pentru a le dona mănăstirii, cum se menționează în actul de danie reprodus în cartea *„Biserica Adormirea Maicii Domnului, Râmnicu Sărat, ctitorie a lui C. Basarab Brâncoveanu Voievod”* scrisă de d-l G-ral brig. rz Neculai I. Staicu-Buciumeni. Din toată această avere, două treimi din venituri se duceau la Sfântul Munte Sinai, la Mănăstirea Sfânta Ecaterina o treime revenind mănăstirii din Slam Râmnic, vechiul nume al orașului, pentru nevoile călugărilor și slujitorilor, dar și pentru omenirea celor că au căutat ajutor la mănăstire. Ea avea și un han, care aducea venituri pentru nevoile zilnice ale monahilor. Mănăstirea era păzită de soldați, fiind organizată chiar de un egumen de la

Mănăstirea Sfânta Ecaterina. Vlahii care păzesc și azi această mănăstire de pe Muntele Sinai provin probabil din ascendenți din oastea lui Vodă Brâncoveanu, trimiși acolo, în urmă cu trei secole. Pentru nevoile bănești, mănăstirii îi revenea la trei bani, un ban din vămuirea mărfurilor ce treceau prin Râmnic, spre București, Bulgaria, Turcia.

Impresionează și azi actul redactat ce consfințește averea mănăstirii, căci, la sfârșit, sunt scrise blesteme care să cadă asupra celui ce fură sau înstrăinează ceva din avutul mănăstirii. Această avere și modul de desfășurare a vieții monahale reprezenta un model de practicare a religiei ortodoxe și prima formă organizată de lucrare colectivă a pământului, în folosul mănăstirii, domnitorul Brâncoveanu fiind un pionier al conceptului și în acest domeniu. Sfințirea bisericii s-a făcut la 15 august, 1697, în prezența familiei domnitorului Al lui Mihail Cantacuzino, A Mitropolitului Țării Românești, Teodosie, și a preasfințeniei sale Mitrofan, episcop cărturar de la Buzău.

Biserica se distinge prin stilul brâncovenesc specific, cu coloane și pilaștri împodobite cu volute și ghirlande de frunze și flori, iar pictura interioară, executată de Pârvu Mutu, avea culori îndrăznețe: tonuri pastelate de albastru cenușiu, violet intens, gri, galben-aurii, diferite nuanțe de verde și cafeniu. Acest stil brâncovenesc a fost copiat și de casele din zona Buzăului, se mai păstrează în zonele de munte, unde casele au terase cu arcuiri armonioase, cu volute.

Pictura în frescă executată de Pârvu Mutu(Mutu era o poreclă, căci fiind foarte cucernic acest pictor se ruga tot timpul cât lucra și refuza să vorbească, el apare pictat lângă portal, numele real fiind Pârvu Pârvescu, el fiind fiu de preot, devenit monah, rudă cu doamna Marica, soția domnitorului, cel care a pictat și biserica mănăstirii Hurezu) aduce în lumină istoria acelor vremuri, căci deasupra ușii de la intrare se întâlnesc mâinile ctitorilor, ținând macheta bisericii, iar de o parte și de alta se înșiruie rude ale domnitorului și ale soției sale, precum și ale stolnicului Mihail Cantacuzino, în costumele epocii lor, fiind o mărturie concretă a legitimității domniei lui Constantin Brâncoveanu, precum și a dreptului lor de a ridica aleasă mănăstire aici, la marginea țării. Vedem aici costumele de epocă ale familiei domnitoare, Constantin Brâncoveanu apărând acoperit cu o mantie aurită, cu broderii bogate, semn de mare distincție. El este pictat cu coroană pe cap, ca și feciorii lui și doamna Maria la fel, spre deosebire de Mihail Cantacuzino ce apare cu capul descoperit, semn de respect față de domnitor.

Biserica impresionează mult vizitatorii, căci pridvorul deschis, susținut de coloane sculptate cu motive florale este mai înalt decât pronaosul, pictura are patina vremii, dar ceea ce rămâne în sufletul celor ce-i pășesc pragul sânt cele șase mari icoane de la altar și șaptea reprezentând pe Maica Domnului, de o rară frumusețe, fiind realizate de autori anonimi aparținând școlii de pictură de la Buzău, din grupul Tattarescu. Aceste icoane au ceva greu de descris în cuvinte, căci sunt portrete în care se îmbină ceea ce ține de uman și ceea ce aparține divinităților(Portretul lui Iisus Hristos care dă impresia că întoarce capul după fiecare, în orice colț din biserică, de o frumusețe nepământească, dar de-o rară bunătate, după expresivitatea ochilor săi, Maica Domnului cu Pruncul, o icoană care te prinde de suflet, prin impresionanții ochii albaștri ai mamei, plini de durere, dar totuși senini, prin portretul Sfintei Ecaterina, prințesă și martiră, apoi icoana reprezentând pe Sfinții Îngeri Mihail și pe Gavril, iar lângă ușa diaconilor icoana „Adormirea Maicii Domnului”, o copie a unei icoane mai vechi ce se află la muzeul de artă al României, icoana reprezentând pe Sfântului Mina și Sfântul Haralambie). Impresionează vizitatorii icoana făcătoare de minuni „Maica Domnului Orenta” din fața altarului, care are pe piept un nimb oval cu prescurtarea numelui lui Iis. Hr. scris în greaca modernă.

Suprafața bisericii este de 5500, 50 mp. Biserica se remarcă prin acel pridvor deschis, cu coloane, cu capiteluri și sculpturi în piatră.

Pridvorul cu arcade susținute de coloane sculptate, pe postament de zid este partea decorativă a bisericii, acoperit fiind cu două calote sferice, așezate transversal și sprijinite pe console. Portalul, cu pisania scrisă deasupra impresionează „fiind cea mai elaborată și izbutită formă de acest gen din întreaga epocă brâncovenească”, după cum afirmă Vasile Drăguț („*Arta Brâncovenească*”). Iorga a salvat o parte din fresca din acest pridvor, reprezentând „Judecata de apoi” gata a fi ștersă în timpul unei restaurări, căci restauratorii au acoperit zidul cu var. Pisania are în partea superioară sculptată acvila bicefală, simbol imperial. Pe peretele exterior sudic există un ceas solar, unic în Europa, la acea vreme, foarte exact și în zilele noastre.

Pronaosul este despărțit de naos, prin patru coloanele interioare, două libere, două încorporate în ziduri, cu aceleași elemente florale specifice, strugurii și florile de dovleac, frunzele de stejar, simbolizând bogăția acelor meleaguri buzoiene, unde domnitorul Constantin Brâncoveanu avea proprietăți. Biserica este albă pe dinafară, iar turla octogonală, are geamuri înguste, rotunjite în partea de sus. Acoperișul este din tablă albă de cupru. Este regretabil că acum s-au înlocuit coloanele din pridvor și s-au expus cele vechi afară, fără a fi protejate, de aceea pledăm ca ele să fie duse la Muzeul Național de Istorie, ca mărturie vie a gândirii artistice a lui Brâncoveanu, cel care a asimilat multă cunoaștere, călătorind prin Europa, aducând stilul renascentist în cultura română.

Constantin Brâncoveanu a fost cel care a stabilit ceea ce trebuia pictat pe fiecare registru al zidurilor bisericii. După terminarea construcției, Brâncoveanu a făcut donații mănăstirii odoare de preț din argint, cărți de cult, veșminte preoțești, etc.

Deși a fost ruinată, incendiată, transformată în grajd de cai de trupele rusești, această biserică impresionează și azi, prin grosimea zidurilor, prin ornamentele celor patru ferestre, prin cei doi dragoni de pe catapeteasmă scăpați de la incendiu împreună cu crucea centrală, dragonii fiind un simbol al puterii. Ei mai reprezintă credința străveche și apar și pe scaunul episcopal sculptat din biserică.

Curios mi se pare faptul că acei dragoni apar pe veșmintele episcopilor, monahilor, la intrarea în unele biserici, în diferite țări, cum a constat d-l Liviu Teleoacă, semn al unei descendențe comune, din daci, semn al unei puternice credințe strămoșești, dragonii fiind simbolul acestei credințe. În perioada în care a domnit, Constantin Brâncoveanu, Țara Românească a cunoscut o perioadă de înflorire culturală și de dezvoltare a vieții spirituale. Ctitoriile sale au amprenta epocii brâncovenești, distingându-se prin exuberanța decorativă. Prin stilul specific acestei epoci, stil pentru care se folosește termenul de „baroc brâncovenesc”. Prelucrarea artistică a pietrei a început la Râmnicu Sărat, prin sculptorul Mira, biserica de aici a fost un loc de referință pentru alte ctitorii ce foloseau același stil în împodobirea cu lucrări executate în piatră. Prelucrarea artistică a pietrei a început la Râmnicu Sărat, prin sculptorul Mira, biserica de aici a fost un loc de referință pentru alte ctitorii ce foloseau același stil în împodobirea cu lucrări executate în piatră.

Pe partea exterioară a bisericii se găsește ca ornament un brâu de cărămidă în trei straturi „în ferăstrău” sub streșină și altul mai jos.

Constantin Brâncoveanu este un iluminist, el și-a asumat rolul de protector al tiparului și al școlilor din Țara Românească și din Transilvania, iar numele său va străbate prin veacuri, fiind un mare donator de cărți bisericești, fapt ce a contribuit la înflorirea vieții spirituale la noi în țară. El s-a înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, susținând financiar și diplomatic pregătirea tinerei generații de cadre în școlile europene și românești (de dieci și grămăticii).

Alături de biserică, s-a ridicat și Palatul Domnesc, monument mereu în renovare, palat ce impresionează prin bolțile ogivale ale pivnițelor și sălilor de la primul nivel, prin spațiile largi din acest complex, unele servind pentru sfatul domnesc și pentru ședințele de judecată. Un pridvor cu coloane, cu bolți arcuite, orientat spre biserică are scări ample în față. Faptul că ferestrele dormitoarelor destinate Doamnei Marica dădeau spre apus, spre zona deluroasă, unde se schimbă mereu luminile pe păduri, dovedește dragostea celor din familia domnitoare pentru meleagurile râmnicene, mai ferite de crivățul iernii și de seceta excesivă a verii, cum era Buzăul.

În 1689, l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanu, devenit mitropolit al Țării Românești, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărți românești, grecești, slave și chiar arabe, turcești și georgiene, chiar la Buzău, oferind astfel acces la cultura universală. El a donat multe cărți religioase lăcașurilor de cult, contribuind la înflorirea unei alee spirituale în Țara Românească și Transilvania.

Stilul „brâncovenesc“ a apărut între anii 1678 și 1725. Este o sinteză și înflorire a artei postbizantine, într-o epocă în care arta balcanică era încă fidelă tradiției ortodoxe. Este o combinație de tradiții artistice locale, valahe, bizantine, cu influențe orientale și forme occidentale, ale Renașterii. Acest stil a devenit național și s-a răspândit în toată Țara Românească, ajungând până în Transilvania. „Primul stil românesc“, așa cum este considerat stilul arhitectural brâncovenesc, are printre principalele caracteristici elementele de piatră prelucrată artistic. Și sculptarea pietrei în relief accentuat, așa cum sunt capitellurile din biserica Mănăstirii Sinaia, balustrada pridvorului de la Biserica Slătari din București, ornamentele clădirii adiacente bisericii, dar și prelucrarea artistică a lemnului, la tâmplă, jilțuri domnești sau arhieriești au amprenta acestui stil. Găsim și motivele vegetale: acantul, vrejuri, strugurii, floarea soarelui, frunza de stejar, cu multiple simboluri. Și sculptura figurativă se folosea: personaje biblice, Moise, Aaron, Samson în lupta cu leul, cei patru evangheliști cu simbolurile lor, chipuri de îngeri. A apărut și un nou tip de coloană, derivată din cea corintică, dar cu capitelluri mai puțin dezvoltate. În pictură se folosesc portretele votive. Un alt element specific „stilului brâncovenesc“ este pridvorul deschis. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raționaliste, dar exuberanța lui decorativă permite și folosirea termenului de „baroc brâncovenesc“.

Constantin Brâncoveanu s-a preocupat și de întărirea credinței strămoșești, de care nu s-a dezis până în ultima clipă a vieții sale, suferind un cumplit martiriu.

Sacrificiul lui Constantin Brâncoveanu, devenit sfânt în calendarul nostru ortodox, trebuie apreciat mult, reconsiderat, căci, dacă marele domn nu opunea rezistență turcilor, jertfându-și viața, poate că țara noastră, urmând legi străine, ar fi rămas și acum în întunericul unui ev ce aduce doar retrogradarea ființelor reduse la a respecta voința altora.

Bibliografie

1. G-ral brig. rz Neculai I. Staicu-Buciumeni - „*Biserica Adormirea Maicii Domnului, Râmnicu Sărat, ctitorie a lui C. Basarab Brâncoveanu Voievod*” (Editura „Făt-Frumos” 2006, București);
2. Deșliu, Alexandru - *Râmnicu Sărat. Ghid turistic*, Editura Pallas, 2002;
3. Florentin Popescu - *Ctitorii Brâncovenești*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004;
4. Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. II, ediția a II-a, București, 1936;
5. Radu Greceanu, *Cronici brâncovenești*, București, 1988;
6. Vasile Drăguț - *Artă brâncovenească*, Editura Art Libris, București.

